

Nr 13.

Ankom till riksdagens kansli den 9 juni 1943 kl. 12 m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande i anledning av motioner om tillsättande av en kommission att utreda och förbereda lösningen av efterkrigsproblemen, om tillsättande av ett auktoritativt organ för ekonomisk och social försvarsberedskap, om utredning av de ekonomiska och sociala efterkrigsproblemen och om tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap.

I en inom första kammaren väckt motion nr 68 har herr *Fredrik Ström* hemställt, att riksdagen måtte besluta hos Kungl. Maj:t begära tillsättandet av en kommission att utreda och förbereda lösningen av efterkrigsproblemen och att senast inom tre år efter fredens återställande framlägga sina förslag.

Härjämte har i en inom första kammaren väckt motion, nr 145, herr *Ohlin m. fl.* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om tillsättande av ett auktoritativt organ för ekonomisk och social försvarsberedskap, som kan *dels* förbereda övergången från krigstidens till fredstidens ekonomi i Sverige, *dels* planera för vårt lands deltagande i humanitära hjälpaktioner för våra nordiska grannländer och i återuppbyggnadsarbetet inom dessa, *dels* även hålla kontakten med den i andra länder pågående verksamhet, som syftar till att uppdraga riktlinjer för en lösning av efterkrigstidens brännande ekonomiska och sociala problem, och undersöka vilken roll Sverige därvid kan och bör spela.

I andra kammaren har väckts en likalydande motion nr 222.

Vidare har i en likaledes inom första kammaren väckt motion, nr 146, herr *Strand m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning av de ekonomiska och sociala efterkrigsproblemen beträffande såväl deras nationella som deras internationella aspekter.

I andra kammaren har väckts en likalydande motion, nr 221.

Slutligen har i en inom andra kammaren väckt motion, nr 9, herr *Nilsson* i Stockholm *m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära tillsättande av speciella organ för ekonomisk fredsberedskap, dels ett

sådant med uppgift att rent principiellt ange de allmänna riktlinjerna för de åtgärder av ekonomisk och näringspolitisk art, som böra tillgripas i samband med näringslivets omställning för fredsproduktion, och dels ett organ med uppgift att ange vägarna för hur dessa praktiskt skola omsättas i verkligheten och naturligt inlänkas i den redan befintliga produktionsprocessen.

I fråga om motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna I: 68, I: 145, I: 146 och II: 9.

Motionerna I: 68, I: 145 och I: 146 ha av första kammaren hänvisats till dess andra tillfälliga utskott. Andra kammaren har hänvisat motionerna II: 9, II: 221 och II: 222 till sitt andra tillfälliga utskott.

Yttranden. I ärendet ha i vederbörlig ordning yttranden inhämtats från socialstyrelsen, statens arbetsmarknadskommission, statskontoret, lantbruksstyrelsen, kommerskollegium, som hört Sveriges grossistförbund och Sverige redareförening, ävensom från konjunkturinstitutet, fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret. Härjämte ha svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige, Sveriges allmänna exportförening, Sveriges industriförbund, Sveriges lantbruksförbund, Sveriges köpmannaförbund, handelskamrarnas nämnd, kooperativa förbundet och kvinnoorganisationernas utskott för mellanfolkliga frågor beretts tillfälle yttra sig.

För det huvudsakliga innehållet i de avgivna yttrandena har andra kammarens andra tillfälliga utskott lämnat en redogörelse i sitt utlåtande nr 9, till vilken redogörelse utskottet får hänvisa. Yttrandena från Sveriges allmänna exportförening, Sveriges industriförbund och Svenska arbetsgivareföreningen, kooperativa förbundet, kvinnoorganisationernas utskott för mellanfolkliga frågor samt landsorganisationen i Sverige ha som bilagor fogats vid andra-kammar-utskottets nämnda utlåtande.

*Andra kam-
marens andra
tillfälliga ut-
skott.*

Andra kammarens andra tillfälliga utskott har i sitt ovannämnda utlåtande nr 9 i anledning av motionerna II: 9, II: 221 och II: 222 för egen del anfört följande:

»I de förevarande motionerna har framhållits att näringslivet, då fred inträder, kommer att ställas inför svårartade problem. Krigs- och ersättningsproduktionen torde komma att väsentligt inskränkas, de i beredskap inkallade måste snarast möjligt beredas sysselsättning och vårt lands medverkan kommer säkerligen att krävas för internationellt återuppbyggande och för humanitära hjälpåtgärder. Detta är även utskottets uppfattning. Risk för desorganisation inom betydande delar av näringslivet och för stor arbetslöshet kommer att förefinnas, även om själva omställningen från krigs- till fredsproduktion kan tänkas komma att kräva en avsevärd kvantitet arbete.

I varje fall temporärt måste man dock räkna med svårigheter för arbetskraften att finna effektiv sysselsättning.

Problemet har också redan uppmärksamrats av Kungl. Maj:t, som den 19 mars i år bemyndigat finansministern att genom olika myndigheter och det enskilda näringslivets organisationer låta verkställa utredning av hithörande frågor. Dessa utredningar avse emellertid i första hand endast ett insamlande av fakta och ett kartläggande av problemets omfattning och innebörd. Utarbetande av de riktlinjer, efter vilka ett samhällsligt ingripande bör ske, ingår däremot icke i detta nu lämnade utredningsuppdrag. Utskottet anser sig böra understryka, att vid denna förberedande utredning det enskilda näringslivets intressen och synpunkter beretts tillfälle komma till uttryck.

Visserligen torde man med visshet kunna vänta, att det enskilda näringslivet kommer att göra vad det förmår för att övervinna svårigheterna, men å andra sidan kan det förutsättas, att problemen bli av sådan storlek, att ett samordnande av alla samhällets krafter blir nödvändigt. Det gäller dessutom icke endast de i samband med övergången till fredshushållning akuta besvärligheterna utan ock att främja en fortsatt utveckling till tryggande av medborgarnas arbete och försörjning.

Såsom i en av motionerna framhålles har under kriget produktionsförmågan, så långt tillgängliga resurser medgivit, kunnat utnyttjas i långt högre grad än under fredstid. Det är givetvis ett önskemål, att detta måtte bli fallet även då fred åter inträtt, så att alla arbetsförmögna personer skola kunna beredas sysselsättning, och att detta skall kunna ske, utan att nödhjälpsarbeten av ena eller andra slaget skola behöva tillgripas. Målet bör med andra ord vara, att alla skola kunna placeras i produktionsprocessen och där beredas möjligast effektiva sysselsättning, varvid bl. a. hänsyn till kvinnornas speciella förhållanden bör tagas.

Om detta mål synas alla kunna enas. Vilka medel, som äro de lämpligaste för att nå målet, bör en utredning söka ge besked om. Några bestämda direktiv synas därvid icke böra givas, men utskottet vill för sin del understryka, att några förutfattade meningar icke böra få stå hindrande i vägen. Det föreligger enligt utskottets mening goda skäl att antaga, att en jämnare och stabilare efterfrågan från de stora konsumentgruppernas sida verksamt skulle kunna bidra till en jämnare produktion och jämnare sysselsättning. Utskottet förbiser därvid ingalunda kapitalbildningens nödvändighet. Den är en förutsättning för att produktionen skall kunna tillgodose en ökad efterfrågan men å andra sidan får konsumtionen också anses vara en förutsättning för produktionen och kapitalbildningen. Så långt den enskilda företagsamheten kan bemästra problemen, böra givetvis dess möjligheter utnyttjas, men samhällets ingripanden komma säkerligen att visa sig nödvändiga.

Om utskottet alltså icke anser, att en utredning bör ges andra direktiv

än att den med användande av alla möjligheter bör söka nå fram till en plan, som medför full och effektiv sysselsättning för alla medborgare, anser sig utskottet dock även böra peka på socialpolitiska åtgärders ekonomiska betydelse. Givet är att dylika åtgärder, som medföra en bättre försörjning av de sämst ställda i samhället, utgöra en kostnad för en viss del av medborgarna. Principiellt synes emellertid alla medborgares bästa böra vara rättesnöre vid fördelningen av det gemensamma arbetets resultat. Men därtill kommer, att socialpolitiska åtgärder, som medföra en jämnare fördelning av produktionsresultatet, måste medföra en stabilare och jämnare efterfrågan och därigenom bidra till att förhindra djupgående ekonomiska kriser med deras allvarliga skadeverkningar. De socialpolitiska kostnaderna torde med andra ord åtminstone till icke ringa del kunna antagas balansera sig själva. En utredning synes alltså böra ägna den socialpolitiska utvecklingen all erforderlig uppmärksamhet.

Särskilda problem komma att möta i fråga om jordbrukets läge, då friare tillförsel utifrån blir möjlig. Samhällets reglerande ingripanden för att vidmakthålla livsmedelsproduktionen och en med övriga folkgruppers likvärdig levnadsstandard för landets jordbrukare måste därför bli ofrånkomliga.

Givet är att en utredning för lösande av efterkrigsproblemen icke kan förbigå vårt lands ekonomiska beroende av utlandet och våra internationella förpliktelser. Handelspolitiken och för dennas bedrivande viktiga kulturella förbindelser, valutafrågan och andra därmed förknippade frågor böra sålunda övervägas. Återuppbyggandet av de olika internationella organisationerna bör jämväl ägnas tillbörligt intresse. Redan nu bör det från internationella arbetsbyråer begärda samarbetet i fredsberedskapsfrågor upptagas. Det synes nämligen vara av stor vikt även vid lösande av ett enskilt lands inre problem, att intim kontakt upprätthålles med organisationer och strävanden i andra länder. Våra möjligheter att rent humanitärt biträda vid lindrandet av det av krigstiden framkallade läget i många länder, särskilt de nordiska, böra även beaktas, i synnerhet som ett snabbt återuppbyggande av näringslivet i de krigshärjade länderna måste vara av ekonomisk betydelse vid lösande av vårt eget lands problem.

Sedan de igångsatta förberedande utredningarna slutförts, bör enligt utskottets mening uppdragas åt särskild utredning att på bas av de resultat, som nåtts, undersöka på vilket sätt efterkrigsproblemen på både kort och lång sikt kunna rationellast lösas, så att full och effektiv sysselsättning beredes alla arbetsförmögna medborgare. Härvid bör särskilt den verkan beaktas, som en jämnare inkomstfördelning och därav följande jämnare konsumtion kan ha för produktionens och sysselsättningens jämnhet och stabilitet. Vid denna utredning böra olika samhällsgrupper beredas tillfälle att framföra sina synpunkter.

Med stöd av vad som sålunda anförts får utskottet hemställa, att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om tillsättande vid lämplig tidpunkt av särskilt organ med uppgift att undersöka hur näringslivets omställning till fredsproduktion bör ske och vilka praktiska åtgärder, som för detta ändamål kunna vidtagas, samt hur de sociala efterkrigsproblemen böra lösas, varvid hänsyn till internationella förhållanden och humanitära hjälpåtgärder bör tagas.»

Andra kammaren har bifallit denna utskottets hemställan.

*Andra
kammaren.*

Sedan ärendet överlämnats till första kammaren, har detsamma hänvisats till första kammarens andra tillfälliga utskott.

Utskottet har funnit sig kunna instämma i vad andra kammarens utskott anför. Utskottet vill dock i anslutning till nämnda utskotts uttalande om beredande av full sysselsättning åt alla arbetsförmögna medborgare framhålla, att utskottet icke förbisett, att man alltid har att räkna med en viss arbetslöshet i samband med omställningar inom produktionen ävensom inom säsongbetonade arbetsområden.

Utskottet.

I anledning av vissa i motionen I: 68 särskilt berörda frågor får utskottet anföra följande.

I nämnda motion har framhållits betydelsen av att i större utsträckning än vad nu är fallet söka bereda arbetstillfällen åt halvinvalida m. fl. Härutinnan får utskottet erinra om att riksdagen år 1940 i skrivelse till Kungl. Maj:t begärt utredning om de praktiska åtgärder, som äro ägnade att tillgodoföra samhället och det produktiva livet de partiellt arbetsföras arbetskraft. Enligt vad utskottet under hand inhämtat i socialdepartementet torde också under den närmaste tiden en utredning komma att igångsättas.

Vidkommande förslaget i motionen I: 68 om statligt stöd åt olika forskningsgrenar kan framhållas, att chefen för handelsdepartementet enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 31 augusti 1940 tillkallat sakkunniga för utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. De sakkunniga hava avgivit ett flertal betänkan, vilka redan resulterat i att anslag beviljats av riksdagen för befrämjande av dylik forskning. De sakkunniga beräknas komma att slutföra sitt uppdrag under år 1943.

Vad härefter angår den i samma motion upptagna frågan om ändring i § 16 regeringsformen i syfte att skapa grundlagsskydd för rätten till arbete m. m. må erinras om att 1938 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t begärt utredning angående frågan om införande i regeringsformen av sådana principer, som för det fortbestående svenska samhället må anses vara av den fundamentala vikt, att de ej må utan grundlagsändring åsidosättas genom lagstiftningen. Härefter har denna fråga varit föremål för utredning av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga, vilka i maj 1941 avgivit

betänkande och förslag i ämnet (S. O. U. 1941:20). De sakkunniga hava föreslagit införande i § 16 regeringsformen av en bestämmelse utav innehåll, att svensk medborgares rätt att av det allmänna vid behov erhålla hjälp och skydd vid ålderdom, sjukdom, olycksfall, lyte, invaliditet och arbetslöshet skall bestämmas genom av Konungen och riksdagen samfällt stiftad lag. De sakkunnigas förslag är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

I den mån i motionen I: 68 väckta frågor sålunda omfattas av redan verkställda, pågående eller tillämnade utredningar, torde motionens syfte redan få anses tillgodosett. Vad beträffar övriga i sistnämnda motion framlagda förslag, vilka icke kunna anses besvarade med vad utskottet ovan anfört, anser sig utskottet — enär dessa frågor, ehuru väl i och för sig beaktansvärda, i stor utsträckning icke äro av den art att praktiska resultat kunna förväntas genom en utredning i sedvanlig form — icke böra förordas att de göras till föremål för utredning i förevarande sammanhang.

Slutligen får utskottet framhålla, att, ehuru det är önskvärt att den av utskottet förordade utredningen bedrivs med all skyndsamhet, utskottet dock icke anser sig böra förordas att riksdagen, såsom föreslagits i motionen I: 68, gör något bestämt uttalande om den tid, inom vilken utredningen bör vara slutförd.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens ovannämnda beslut.

Stockholm den 8 juni 1943.

På utskottets vägnar:

IVAR EKSTRÖMER.

Närvarande: herrar *Ekströmer, Heüman, Nils Elowsson, Carl Eric Ericsson, Emil Petersson*, fru *Sjöström-Bengtsson* samt herr *Ljungdahl*.

Reservationer:

1) av herrar *Ekströmer* och *Carl Eric Ericsson*, vilka ansett att utskottets utlåtande och hemställan bort ha följande lydelse:

»De föreliggande motionerna behandla frågor, vilka äro av den största betydelse för den framtida ekonomiska och sociala utvecklingen i vårt land. Övergången från krishushållning till fredshushållning kommer att ställa stora krav på förutseende och anpassningsförmåga, om den skall kunna ske utan svåra ekonomiska rubbningar, stagnation och arbetslöshet. Allmänt erkännes också vårt lands skyldighet att, efter måttet av sin förmåga, lämna medverkan till humanitära hjälpaktioner och till återuppbyggnadsarbetet efter kriget, främst i våra nordiska grannländer.

De stora problem, inför vilka den kommande fredskrisen säkerligen ställer oss, fordra genomtänkta förberedelser. För att ernå praktiskt gripbara resultat, vilka utan onödig tidsutdräkt kunna genomföras, måste emellertid uppgiften begränsas till sådana åtgärder av praktisk och administrativ natur, vilka tarvas för att övergången mellan krigs- och fredsförhållandena skall kunna ske så smidigt som möjligt samt omställningen av produktionsprocessen verkställas med minsta möjliga olägenheter av ekonomisk och social natur.

En sådan begränsning av problemen kommer emellertid icke till uttryck i motionerna. Framförallt i motionen II:9 vill man gå längre än till en rent saklig utredning rörande omställningstidens svårigheter. Med utgångspunkt från vissa teoretiska spekulationer angående de ekonomiska grundvalarna för samhällslivet, den fulla sysselsättningens problem samt de sociala frågorna drar man upp några allmänna riktlinjer för en framtida utveckling under statlig ledning. Detta ger utskottet anledning att rikta uppmärksamheten på några av de betingelser som enligt utskottets mening äro grundläggande för övervinnande av en fredskris samt för fortsatt ekonomiskt och socialt framåtskridande överhuvud.

Kriget har förorsakat stora omvälvningar i vårt ekonomiska liv. Arbetskraften har i stor omfattning tagits i anspråk för försvarsberedskapen och den krigsbetonade produktionen. Vi ha underkastat oss en omfattande statlig reglering av produktion, handel och konsumtion. Det enskilda näringslivet är omgärdat av allehanda tvångsföreskrifter. Rubbningar ha inträffat i produktionsprocessen och denna har delvis fått en inriktning som icke kan bibehållas under fred.

Om än framtiden kan te sig oviss, ha vi likväl icke anledning överdriva svårigheterna eller underskatta våra resurser att övervinna dem. Trots svåra ekonomiska och politiska kriser under de senaste hundra åren har utvecklingskurvan i stort sett varit i stadigt och starkt stigande. Förutsättningen för att fredskrisen snabbt skall kunna övervinnas och möjligheter beredas

för ökat välstånd för vårt folk är, att våra åtgärder byggas på de krafter — främst enskilt initiativ och fri företagsamhet — som hittills bildat grundvalarna för de ekonomiska och sociala framstegen i vårt land.

Det svenska näringslivet har under nu rådande förhållanden liksom tidigare visat en stor anpassningsförmåga och har, trots svårigheterna och under ett allt intensivare utnyttjande av landets råvarutillgångar, funnit nya vägar att lösa våra försörjningssvårigheter. Denna expansionsförmåga och strävan till gagnande insatser i folkhushållets tjänst måste få utveckla sin fulla kraft, om vi skola kunna med framgång möta fredskrisen. Näringslivet och den enskilde måste kunna fullgöra sin verksamhet i trygg förvisning om att han icke onödigtvis berövas frukterna av sitt arbete. Produktionskrafternas fria utveckling fordrar, att allt onödigt tvång samt hotet om fortsatt statlig kontroll över näringslivet undanröjas.

Med näringslivets frihet avses här förvisso icke ett tillstånd som utesluter varje slag av statligt ingripande i näringslivets angelägenheter. Ett sådant tillstånd har aldrig varit möjligt, och de djupgående meningsskiljaktigheter, som föreligga i fråga om förhållandet mellan staten och näringslivet, röra sig därför om någonting annat. Det gäller den lämpliga avvägningen mellan å ena sidan rättsliga regleringar och offentlig verksamhet samt å andra sidan den enskildes handlingsfrihet. Enligt utskottets mening måste denna avvägning ske från den principiella utgångspunkten att bevarandet av den enskildes initiativkraft och den fria företagsamheten utgöra de främsta förutsättningarna för ett effektivt utnyttjande av vårt lands produktiva resurser.

I den mån motionerna taga sikte på utredningar och åtgärder, som medföra en varaktig ökning av statens ingripande i och kontroll över näringsliv och folkhushåll, måste desamma avvisas. Vissa förslag, som framläggas i motionen II: 9, rikta sig mot själva grundvalarna för vårt nuvarande näringsliv och skulle, om de förverkligades, på grund av sin natur undan för undan automatiskt låta den nuvarande marknadsorganisationen med dess regulator, prusbildningen, ersättas av olika former av planhushållning. Detta innebär, att produktionens ledning skulle i allt större utsträckning handhavas av politiska myndigheter i stället för att med den fria marknadens hjälp inriktas efter konsumtionens behov. Detta skulle enligt utskottets mening vara olyckligt ur många avgörande synpunkter. Sådana förändringar av vårt lands ekonomiska struktur skulle utan tvivel få långt gående verkningar ifråga om möjligheten att upprätthålla en verklig folklig självstyrelse. De skulle äventyra sådana former av medborgarfrihet och enskild handlingsfrihet som vi inte vilja uppge och de skulle medföra risk för att den nödvändiga elasticiteten och företagsamheten avlöstes av stagnation och byråkratism. De erfarenheter vi haft av näringslivets reglementering genom offentliga myndigheter under kriget — en reglementering som på grund av krigsförhållandena varit nödvändig — ge förvisso ej heller anledning till utredningar och åtgärder, som syfta till att bevara eller utvidga ett dylikt till-

stånd. Tvärtom böra utredningar och åtgärder i samband med omställningsprocessen vid övergången till fredsförhållanden framförallt ta sikte på en avveckling av denna reglementering och på hur man skall kunna stärka det fria näringslivets livskraft och expansionsmöjligheter i olika avseenden. Ur denna och andra synpunkter måste nödvändigheten att återföra skattestrycket till en rimlig nivå komma att inta en viktig plats ifråga om efterkrigsproblemen. Åtgärder som skulle verka i motsatt riktning kunna därför icke betraktas som lämpliga ur synpunkten av de framtida fredsproblemens lösning. En sanering av de offentliga finanserna måste ligga i förgrunden och en utgiftsbegränsning eftersträvas.

Dessa uppgifter bli desto svårare eftersom kriget kommer att lämna efter sig en rad problem på det sociala området. Enligt utskottets mening måste den framtida politiken inrikta sig på att uppehålla och ytterligare utveckla den sociala standarden i vårt land. En ovillkorlig förutsättning härför är en ökad expansion av näringslivet och en ökad nationalinkomst. Socialpolitiken, som icke utan att motverka sitt syfte kan föregripa denna näringslivets utveckling, bör gå hand i hand med densamma.

Utskottet vill framförallt uttala, att socialpolitiken för den närmaste tiden måste inriktas på ungdomens beredande för produktiva och positiva insatser i arbetsliv och samhälle. Det gäller här att lösa varjehanda problem exempelvis på hälsovårdens och undervisningens, framförallt yrkesundervisningens, områden. Det gäller en socialpolitik till förmån för hem och familj, framförallt inställd på familjeförsörjaren och hans villkor. I samband härmed kommer nödvändigheten av en verkligt effektiv befolkningspolitik. Den sociala trygghet och stabilitet som alla eftersträva kan icke uppnås med en socialpolitik som är liktydig med ett mekaniskt och schablonmässigt massunderstöd. Här som i så många andra fall kunna i och för sig nyttiga och nödiga åtgärder, vilka gå över gränsen för en rimlig och förnuftig politik, åstadkomma samhällsskadliga verkningar. De ekonomiska uppföringar som medborgarna bringa för att möjliggöra samhällets sociala verksamhet kunna icke rimligen tagas i anspråk, om icke socialpolitiken grundar sig på den enskildes självansvar och vilja att göra rätt för sig samt uppbygges under hänsynstagande till samhällets ekonomiska resurser. Framtidens socialpolitik bör alltså uppbyggas under aktgivande på individens möjlighet till insatser och näringslivets effektivitet. Gör man det, då kommer socialpolitiken icke att hindra utan att stödja näringslivets utveckling och skapa möjligheter till ytterligare sociala förbättringar.

Allt detta kommer förvisso att ställa stora krav både på finanser, organisationsförmåga och psykologisk blick för realiteterna. Icke minst för att kunna lösa sådana problem är det nödvändigt att det produktiva arbetslivet gynnas och företagarna, små och stora, få möjligheter och uppmuntran till insatser och risktagande vid den svenska produktionens framtida utformning.

Man kan inte bortse ifrån att för vissa näringsgrenar särskilda svårigheter komma att möta, då friare tillförsel utifrån blir möjlig. Vad särskilt jordbruket beträffar ha icke minst de senare årens erfarenheter lärt oss, att det under överskådlig framtid blir ett ofrånkomligt beredskapskrav att upprätthålla ett jordbruk, vilket även i tider av avspärning kan i stort sett trygga vår livsmedelsförsörjning. För att uppnå detta måste jordbrukets utövare beredas en med andra yrkesgrupper likvärdig levnadsstandard.

Likaså är av vikt att utrikeshandelns problem ägnas särskild uppmärksamhet. Ty såsom exportföreningen framhållit, har det svenska näringslivet efter hand kommit att i mycket hög grad baseras på varuutbyte med utlandet. Vårt land har därför anledning att eftersträva slopandet av de handels- och valutapolitiska restriktioner, som varit utmärkande för den internationella handeln under tiden närmast före kriget. Vårt lands intresse i dessa handels- och valutapolitiska principfrågor böra klarläggas.

Motionen nr II:9 har framförallt inriktat sig på frågan om den s. k. fullständiga sysselsättningen av arbetskraft och kapital inom näringslivet. Härutinnan har man gått långt utanför ramen för de åtgärder som kunna bli nödvändiga vid övergången från krigs- till fredshushållning. Enligt utskottets mening måste främst åvägabringas en överflyttning av arbetskraft till näringsgrenar, vilka under fredsförhållandena bäst kunna tjäna samhällshushållningen.

Man har i motionen II:9 pekat på det väldiga uppbåd av ekonomiska krafter som den nuvarande upprustningen av jättelika mått över hela världen åstadkommit som bevis för att man borde kunna åstadkomma det samma under fredliga förhållanden och för exempelvis sociala eller liknande ändamål i stället för krigiska. Därvid förbiser man inte bara de olika psykologiska förutsättningarna och uppostringarna av framtida produktionsmöjligheter för nuets nödläge, utan också, att krigshushållningen så småningom utvecklat sig så, att de politiska myndigheterna, ifrån en mer och mer minutiös kontroll över konsumtion och produktion, till sist måste bestämma också om själva arbetskraftens placering och användning. Talet om den fulla sysselsättningen hör till dessa argument, som från början vill avvärja kritiken genom att som mål uppställa någonting som för alla kan synas önskvärdt men som i realiteten kommer att innebära något helt annat. Den s. k. fullständiga sysselsättningen kan man nå i en sådan hushållning som diktaturerna visat exempel på. Men i ett fritt samhälle med fria medborgare och med en hushållning, väsentligen grundad på konsumenternas fria användning av sina inkomster, kan ett sådant system icke genomföras.

Därmed är icke sagt, att icke det allmänna kan göra åtskilligt för att i framtiden dämpa och utjämna konjunkturförloppet samt därmed förebygga sådan arbetslöshet som härleder sig från depressionerna. Detta kräver, att de offentliga arbetena och utgifterna planläggas med hänsyn till konjunkturutjämnningen. En sådan planläggning anser utskottet vara nödvändig och

nyttig inte bara med hänsyn till omställningstiden efter kriget. Arbetslinjen inom svensk arbetslöshetspolitik, varom alla äro ense, kräver också uppläggandet av en reserv av sådana arbeten, som äro lämpliga för att den ledigblivna arbetskraften skall kunna användas för produktiva uppgifter.

Utskottet vill jämväl framhålla nödvändigheten av en finans- och penningpolitik som kan trygga näringslivets sundhet.

Vad härefter beträffar de i motionerna framförda kraven om särskild utredning rörande de behandlade problemen må beaktas, att chefen för finansdepartementet i mars innevarande år erhöll Kungl. Maj:ts bemyndigande att föranstalta om utredningar enligt en av honom uppgjord plan rörande de frågor som möta vid en fredskris. Undersökningar, vilka skulle verkställas genom olika myndigheter och det enskilda näringslivets organisationer, ha igångsatts, och sedermera har inom finansdepartementet tillskapats en särskild beredning för att koordinera dessa undersökningar. Emellertid torde en särskild utredning bliva nödvändig, då resultaten av de olika undersökningarna föreligga och man kan överblicka de faktorer av politisk och ekonomisk natur, vilka måste påverka utformningen av åtgärderna. Det är av särskild betydelse, att näringslivet och arbetsmarknadens organisationer äro representerade i denna utredning, vilken bör ha till uppgift att lösa de särskilda problem, vilka möta vid övergången från krig till fred. I detta sammanhang synes jämväl böra tagas under övervägande huru vi efter måttet av våra resurser skola på lämpligt sätt delta i återuppbyggnadsarbetet efter kriget samt humanitära hjälpaktioner. Frågan när rätta tidpunkten kan vara inne för utredningens igångsättande torde böra anförtros Kungl. Maj:t att avgöra.

I anledning av vissa i motionen I: 68 särskilt — — — — bör vara slutförd.

Med återopand av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att första kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om tillsättande vid lämplig tidpunkt av en kommitté med uppgift att *dels* undersöka, vilka praktiska och administrativa åtgärder som böra av staten vidtagas i samband med avveckling av nuvarande krisåtgärder ävensom näringslivets och arbetsmarknadens omställning för fredsproduktion, *dels ock* planera för vårt lands deltagande i humanitära hjälpaktioner för våra nordiska grannländer och återuppbyggnadsarbetet inom dessa.»;

2) av herr *Emil Petersson*, som ansett att utskottets utlåtande och hemställan bort ha följande lydelse:

»De föreliggande motionerna gälla i främsta rummet, vilka åtgärder på det ekonomiska och sociala planet, som i vårt land böra förberedas eller vidtagas till hindrande av de svårigheter, som övergången till fredstidens ekonomiska förhållanden kan väntas medföra. Därjämte beröres det i samband härmed stående spörsmålet om Sveriges deltagande i internationella humanitära hjälpaktioner och i återuppbyggnadsarbetet efter kriget, särskilt med avseende på våra nordiska grannländer. Dessa spörsmål äro mycket omfattande. Hur lång tid som står till buds för deras förberedande behandling är ovisst. Det torde därför vara angeläget att de göras till föremål för en ingående undersökning utan tidsutdräkt med undanskjutande tills vidare av sådana allmänna ekonomisk-politiska frågor av mer eller mindre principiell natur, som gälla den allmänna ekonomiska eller sociala politiken på längre sikt, förhållandet mellan stat och enskilt näringsliv o. dyl. Den omständigheten att vissa sidor av den mera långsiktiga politiken redan äro underkastade specialutredning — detta gäller t. ex. om socialpolitiken — utgör ett annat skäl att vid behandlingen av omställningskrisens problem icke vidga området till att omfatta hela den ekonomiska och sociala politiken.

Skulle inga samhällsåtgärder vidtagas till lindrande av omställningens svårigheter vid krigstillståndets upphörande, är det fara värt, att en mycket allvarlig kris inom näringslivet och en omfattande arbetslöshet uppkommer. Lika uppenbart torde vara att möjligheterna att undgå en dylik olycklig utveckling i främsta rummet bero på de enskilda företagens förmåga av anpassning efter nya förhållanden och av alla de inom näringslivet arbetandes villighet att medverka därtill. Därför kräves en *samordning* av enskilda och offentliga åtgärder. Å ena sidan böra den statliga och kommunala finanspolitiken och de allmänna arbetena, penning- och valutapolitiken, den offentliga understödsverksamheten vad bostadsbyggandet beträffar m. m. samt de allmänna affärsverkens investeringspolitik successivt anpassas efter det ekonomiska lägets förändringar, liksom tillämpningen av bestämmelserna rörande skattefrihet för avsättningar till vissa fonder inom de enskilda företagen. Å andra sidan böra näringslivets egna organisationer medverka till att företagens verksamhet hålles så väl uppe som möjligt är. Dessutom kunna representanter för näringslivet bättre än andra bedöma, huru goda förutsättningar för enskilda initiativ och ny företagssamhet skola skapas, och hur man skall kunna undgå att lägga onödiga hinder därför.

Ur denna senare synpunkt är det uppenbarligen av vikt att de under krigstiden skapade regleringarna åter avvecklas, så snart varutillgången i Sverige blivit sådan, att betingelser härför finnas. Det är troligt, att åtskil-

lig tid efter krigshandlingarnas upphörande kommer att förflyta, innan detta blir fallet över hela linjen. Därför kunna krisregleringarna ej avskaffas omedelbart efter krigets slut eller alla på en gång. Men rent principiellt hör det vara klart, att de icke skola bibehållas en dag längre än nödvändigt, och att de icke få omvandlas till en permanent statlig kontroll över näringslivet.

De specialutredningar, som finansministern för kort tid sedan låtit igångsätta, avse att skaffa material för en planläggning av den ekonomiska och sociala politiken under omställningstiden. När resultaten av detta utredningsarbete börja framkomma, vilket bör bli fallet under loppet av innevarande år, synes tiden vara inne att på grundval därav söka utforma riktlinjerna för den politik, som i samverkan med näringslivets organisationer skall föras från det allmännas sida för att underlätta och stödja näringslivets strävanden till anpassning. Särskilt bör man naturligtvis fatta i sikte önskvärdheten av att arbetslösheten begränsas. Det är icke för mycket sagt, att den ekonomiska politiken bör präglas av en fast beslutsamhet, att sådana arbetslöshetskriser som de vilka förekommit under de senaste årtiondena icke få upprepas, när övergången till fredshushållning äger rum. Å andra sidan vore det verklighetsfrämmande att föreställa sig att under en period av djupgående omställning och utveckling all arbetslöshet skall kunna undgås. I den mån arbetslösheten i vissa krigförande länder helt försvunnit sammanhänger det uppenbarligen med krigsförhållandena, bl. a. med att de arbetande berövats rätten att lämna ett arbete eller fritt söka ett nytt sådant. I vårt land synes målet till en början böra vara att uppnå och behålla en så god sysselsättning som hittills utmärkt de goda konjunkturerna.

Huruvida detta skall bli möjligt, beror i hög grad på huru förutsättningarna för den svenska exporten utvecklas. Krigstidens avspärning har visat, hur mycket utrikeshandeln betyder för det svenska näringslivet. Därför måste det vara en centralpunkt i svensk näringspolitik för tiden omedelbart efter krigstillståndets upphörande, att vårt land verkar för att den internationella handeln beredes ett stort mått av frihet. Ekonomisk-politiska riktlinjer, som icke äro förenliga härmed, böra betraktas med skepsis. Betydelsen av att det svenska näringslivet utan att hämmas av onödiga restriktioner snabbt får den fulla kontakten med världsmarknaden kan knappast överdrivas, vare sig frågan betraktas ur varuförsörjningens eller arbetsmarknadens synpunkt.

För att Sveriges ekonomiska politik skall kunna tillräckligt beakta och bevaka vårt intresse av en relativt fri utrikeshandel är det av vikt att myndigheterna noga följa planeringen av efterkrigstidens ekonomiska och sociala politik i utlandet. Vårt land bör delta i det förberedande arbete som upptagits av den internationella arbetsorganisationen och bör även i övrigt intaga en positiv hållning till det mellanfolkliga samarbetet på detta om-

råde. Självklart är att vi därvidlag skola hålla en särskilt intim kontakt med våra nordiska grannländer, i den mån detta är möjligt.

Vid planeringen av Sveriges deltagande i det humanitära hjälparbetet och återbyggnadsarbetet efter kriget är det icke blott en plikt utan även och framför allt ett privilegium för oss att i främsta rummet hjälpa våra nordiska brödrarfolk. Vår inställning i detta arbete får ej präglas av småskuren egoism utan av generositeten hos den som — såvitt man f. n. kan se — gynnats av ödet. Kanske kan på så sätt grunden för en närmare nordisk samverkan efter kriget byggas fastare.

Som redan inledningsvis framhölls finns det icke anledning att i samband med föreliggande motioner närmare behandla den ekonomiska och sociala politiken på längre sikt och därmed förbundna principiella spörsmål. Eftersom denna fråga i den offentliga diskussionen ofta sammankopplas med spörsmålet om åtgärder under omställningskrisen, och då en antydning om den principiella näringspolitiska inställningen kan tjäna som en bakgrund för diskussionen av de på kortare sikt aktuella åtgärderna, kan det emellertid vara motiverat att tillfoga några ord av mera allmän innebörd. — Det senaste halvseklets exempellöst snabba ekonomiska utveckling har skett under ett system, där det enskilda näringslivet varit dominerande och den offentliga verksamheten i huvudsak — utom på vissa speciella områden — av stödjande art. Under loppet av cirka 40 år har realinkomsten per invånare i vårt land fördubblats tack vare snabba framsteg inom industri, jordbruk, handel, transportväsen och andra näringar. Skulle en dylik utveckling kunna återupptagas efter kriget och levnadsstandarden efter ytterligare 40 år vara än en gång fördubblad, så skulle en verklig revolution ha inträffat i det svenska samhället. Fattigdomen vore besegrad! Ekonomiska resurser skulle då vara tillgängliga för en social välfärdspolitik, varom man hittills knappast ens vågat drömma. Ett ekonomiskt system, som har möjliggjort framsteg av denna art *med bevarande av den enskildes frihet*, bör icke utbytas mot ett annat och oprövat av mera monopolistisk och byråkratisk natur, blott därför att verklighetsfrämmande dogmatiker det förorda. Härom torde det överväldigande flertalet i Sveriges folk vara enat.

Uppenbarligen kräves emellertid som hittills en ständig anpassning av den ekonomiska samhällsorganisationen efter nya förutsättningar. En allvarlig brist i den hittillsvarande ordningen äro de då och då uppträdande arbetslöshetskriserna. Frågan hur dessa skola kunna undvikas — ej blott omställningskrisen vid fredens inträde mildras — tillhör därför de viktiga uppgifterna för vår ekonomiska politik på längre sikt. Att samhällets insatser här för behöva erhålla en större omfattning än före kriget är mycket sannolikt. Emellertid måste man varna för två villfarelser. Den ena är att bara staten beslutar sig för att övertaga ledningen av näringslivet, så skall allt bli bra. Den andra är att depressionerna bero på »otillräcklig köpkraft» särskilt hos de breda lagren, varför det blott gäller att öka denna »köpkraft». Det kon-

konjunkturpolitiska problemet, som sedan årtionden bearbetas av ett stort antal vetenskapsmän i de flesta länder är emellertid vida svårare än så. Det vore orimligt och ansvarslöst att grunda den offentliga politiken på så ytliga föreställningar. I stället bör även i vårt land — närmast genom statens konjunkturinstitut — hela detta problemkomplex ägnas en ingående och vad metoderna beträffar förutsättningslös behandling. Det är mycket möjligt, att en anpassning av den offentliga eller av det allmänna påverkade byggnadsverksamheten kommer att befinnas intaga en nyckelposition i denna konjunkturreglerande politik. Målet skall vara att med bibehållande av största möjliga frihet trygga produktionen och sysselsättningen inom alla näringsgrenar. Att detta gäller även jordbruket är självklart. Den viktiga frågan, vilka särskilda åtgärder, som krävas för att bereda det svenska jordbruket erforderlig trygghet och en med andra näringsgrenar jämbördig ställning, är redan under behandling i 1942 års jordbrukskommitté. Frågan om kvinnornas inplacering i arbetslivet icke blott tillfälligtvis utan på lång sikt bör ägnas särskilt intresse.

I den mån de ekonomiska resurserna i vårt land tillväxa, blir det som redan påpekats möjligt att i högre grad än hittills genom socialpolitiska åtgärder bekämpa otryggheten och garantera en önskvärd minimistandard för alla medborgare. Socialpolitiken är nämligen beroende av de medel, som näringslivet ställer till förfogande. Å andra sidan kan och bör den betraktas som ett viktigt led i arbetet på ekonomiskt framåtskridande. Sociala utgifter utgöra nämligen till stor del en investering i den viktigaste av alla produktionsfaktorer, folkmaterialet självt. Vid sidan av ett förbättrat undervisningsväsende är den en mäktig hävstång till välståndsutveckling. Även till en stabilisering av konjunkturerna och bekämpande av arbetslösheten kan en utbyggnad av den sociala försäkringen och närbesläktade åtgärder bidra.

När de många och svåra problem, som äga samband med övergången till fredshushållning, blivit behandlade, torde tiden vara inne att inrikta ansträngningarna på en lösning av den ekonomiska och sociala politikens ovan berörda allmänna problem på längre sikt och i ett sammanhang. Tills vidare synes det mest praktiskt att de begränsade personliga resurser som vårt land förfogar över i huvudsak användas för en bearbetning av de närmare till hands liggande uppgifterna.

I anledning av vissa i motionen I: 68 särskilt — — — — — bör vara slutförd.

Med hänvisning till det ovan sagda får utskottet hemställa,

att första kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om tillsättande vid lämplig tidpunkt av ett särskilt organ, som kan förbereda övergången från krigstidens till fredstidens ekonomi i Sverige

och planera för vårt lands deltagande i humanitära hjälpaktioner för våra nordiska grannländer och i återuppbyggnadsarbetet inom dessa.»;

3) av herr *Ljungdahl*, som ansett att utskottets utlåtande och hemställan bort ha följande lydelse:

»Då fred en gång åter inträder, väntas övergången från nuvarande förhållanden för näringslivet komma att medföra allvarliga påfrestningar med risk för allmän stagnation och därav följande arbetslöshet. Motionärerna ha därför påkallat tillsättande av ett särskilt organ för undersökning av vilka åtgärder av ekonomisk och social natur, som i vårt land böra förberedas eller vidtagas till förebyggande av dessa väntade svårigheter.

Finansdepartementet har emellertid efter Kungl. Maj:ts bemyndigande den 19 mars i år redan igångsatt en serie specialundersökningar av hithörande frågor genom olika myndigheter och det enskilda näringslivets organisationer. 1942 års jordbruksutredning har också fått sig ålagt att tillse, vilka särskilda åtgärder som krävas för att bereda det svenska jordbruket erforderlig trygghet och med andra näringsgrenar jämbördig ställning. I uppdraget ingår även att beräkna arbetskraftsbehovet för framdeles erforderliga grundförbättringar m. m.

Härmed synes den del av motionärernas önskemål, som f. n. kan realiseras, vara effektuerad.

Motionärerna ha emellertid även andra önskemål, främst utarbetande av allmänna riktlinjer för samhälleligt ingripande till tryggnad av medborgarnas arbete och försörjning. Detta innebär lösning av problem, som i längden varken kunna eller böra undvikas men som tarva den grundligaste undersökning från så fasta utgångspunkter, att man näppeligen kan finna den nuvarande tidpunkten vara den lämpligaste, då man ännu svävar i okunnighet om de faktiska förhållanden, som en gång komma att präglade efterkrigstiden och utgöra förutsättningar för ett riktigt avvägande mellan enskild handlingsfrihet och statlig hushållning. Först när de pågående utredningarna blivit slutförda, torde tiden vara inne att inrikta ansträngningarna på en lösning av den ekonomiska och sociala politikens allmänna problem på längre sikt och i ett sammanhang.

Detsamma gäller frågan om de internationella relationerna och humanitära hjälpaktioner.

Då Kungl. Maj:t redan vidtagit åtgärder i motionernas syfte, i den mån detta är görligt, samt kan förväntas fullfölja dessa i den mån problemen bli aktuella, får utskottet hemställa,

att första kammaren för sin del måtte besluta, att motionerna nr I: 68, I: 145, I: 146 och II: 9 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.»